

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 18 (2020)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.18.33

Leszek Zinkow

Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN w Warszawie

ORCID 0000-0003-0681-7428

Transfer kultury arabskiej w dziejach Polski,
red. nauk. Agata S. Nalborczyk, Mustafa Switat, t. 1–4 i 7,
Warszawa: Wydawnictwo Akademickie DIALOG 2018, 2019

Mimo iż krąg cywilizacji świata arabskiego wydaje się z naszej perspektywy historycznej oraz geopolitycznej bardzo odległy – jest wręcz synonimem dalekiej egzotyki, wpływy arabskie na kulturę europejską, w tym także polską, okazują się zaskakująco liczne i wielowątkowe. Elementy arabskiego dziedzictwa zaobserwować możemy między innymi w nauce, literaturze (również w języku), architekturze i sztukach plastycznych czy muzyce.

Wczesne kontakty z dorobkiem arabskiej kultury duchowej i materialnej sięgają średniowiecza, choć, zwłaszcza w odniesieniu do Polski, długo miały charakter zapośredniczony (na przykład dzięki rozmaitym powiązaniom m.in. z Ormianami, Karaimami bądź Tatarami, później w kontekstach relacji z graniczącym przecież z Rzeczpospolitą Imperium Osmańskim); dopiero od XVI stulecia polscy oraz litewscy podróżnicy coraz częściej odwiedzali Lewant (zwłaszcza pielgrzymi do Ziemi Świętej) i Egipt. Wskazać należy tu ponadto na ambiwalencje towarzyszące kulturowym odniesieniom – od fascynacji, czy przynajmniej życzliwej ciekawości, po otwartą niechęć. Ogromnie interesujące są próby możliwie wielowątkowego, naukowego zbadania transferów kulturowych, asymilacji, przenikania, opartego na możliwie dużej liczbie aspektów i zakresie chronologicznym.

W 2016 roku kilkudziesięcioosobowy zespół badaczy wielu dyscyplin rozpoczął prace nad niezwykle interesującym i zakreślonym z dużym rozmachem projektem naukowym, noszącym tytuł *Transfer kulturowy jako transdyscyplinarny element nauki o stosunkach międzykulturowych na przykładzie wpływów kultury arabskiej w dziedzictwie kulturowym Polski*¹. Od dwóch lat publikowane są kolejne tomy rezultatów tych badań, pod wiodącą redakcją prof. Agaty S. Nalborczyk i dr. Mustafy Switata, w serii nazwanej już krócej i bardziej przyjaźnie: *Transfer kultury arabskiej w dziejach Polski* (ISBN serii: 978-83-8002-780-0).

Omówienie niniejsze ma więc nieco osobliwy charakter. Odnosi się bowiem do przedsięwzięcia wydawniczego jeszcze niezakończonego. Ukazały się już wszakże cztery pierwsze tomy oraz tom ostatni (siódmy). Tworząc planowaną całość

1 Grant Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki (projekt nr 2bH 15 0156 83 na lata 2016–2020) realizowany na Wydziale Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego.

naukową, każdy z nich jest zarazem tematycznie odrębny – zamyka określony tytułami cząstkowy obszar badań.

Tom 1 (2018, ISBN: 978-83-8002-772-5, współredaktorem jest Jan Tyszkiewicz), *Pierwsze kontakty polsko-arabskie*, zgodnie ze swoim tytułem skupia obserwację badawczą, w postaci zestawu monograficznych artykułów, na najwcześniejszych kontaktach (od IX wieku); źródłach archeologicznych, takich jak znaleziska na terenie Polski arabskich numizmatów (srebrne dirhamy) i drobnych artefaktów – teksty Mateusza Boguckiego, Dariusza Adamczyka, Tomasza Nowakiewicza, Małgorzaty Grupy – oraz najwcześniejszych źródłach pisanych; arabskich i arabskojęzycznych relacjach o Polsce i Słowiańszczyźnie. Analizę wczesnośredniowiecznych rękopisów przedstawił Jacek Adamczyk. Nadzwyczaj interesujące są również wyniki badań Mustafy Switata dotyczące sporów o pochodzenie piszącego w języku arabskim andaluzyjskiego Żyda, sławnego Ibrahima Ibn Jakuba. Tom dopełniają artykuły arabistów: Mateusza Wilka – o relacjach między kalifatem hiszpańskim a środkowo-wschodnią Europą i Bogusława Zagórskiego – o dawnych arabskich rękopisach w rodzimych kolekcjach.

Tom 2 (2019, ISBN: 978-83-8002-856-2), *Ogniwa transferu. O roli pośredników między kulturą arabską a polską*, otwiera metodologiczny tekst Krzysztofa Gajewskiego o zjawisku transferu w funkcji podstawowego instrumentu badań kulturowych. Tadeusz Majda analizuje arabskie dziedzictwo naukowe przyswojone przez Turków osmańskich i jego przekaz do Europy. Z kolei Andrzej Drozd i Marcin Łukasz Majewski skupiają się na roli Ormian w procesie przepływu kultury muzułmańskiej do dawnej Rzeczypospolitej; Jan Tyszkiewicz – na podobnej roli, jaką odegrała społeczność Karaimów; Andrzej Drozd – na pośrednictwie Tatarów; a Marek Tuszewicki – pośrednictwie polskich Żydów. Mustafa Switat analizuje natomiast dzieje arabskiej diaspory w Polsce i jej rozmaity wpływ na naszą kulturę i społeczeństwo.

Równie interesująca jest zawartość tomu 3 (2019, ISBN: 978-83-8002-847-0, współredaktorem jest Tadeusz Majda), który nakierowuje uwagę czytelnika na *Wpływ kultury arabskiej na sztukę polską. Rzemiosło artystyczne, architekturę i malarstwo*. Małgorzata Redlak oraz Magdalena Pinker prezentują najcenniejsze artefakty dawnej arabskiej sztuki, rękodzieła artystycznego i wyrobów użytkowych, zgromadzone w polskich zbiorach (zwłaszcza w Kolekcji Sztuki Islamu Muzeum Narodowego w Warszawie). Tadeusz Majda skrupulatnie próbuje prześledzić drogi, którymi trafiały do naszego kraju arabskie rękopisy. Beata Biedrońska-Słotowa skupia się na importowanych do Polski mameluckich, osmańskich, perskich oraz ilchaniidzkich tkaninach: pasach, makatach, kobiercach i kilimach. Niezwykle intrygujące obserwacje odnajdujemy w tekście Mikołaja Getki-Keniga o arabskich inspiracjach w architekturze polskiej XVIII i XIX wieku. Anna Kozak poddaje analizie motywy i wpływy arabskie w malarstwie polskim w XIX i początkach XX wieku, a Karolina Krzywicka przedstawia kolekcję biżuterii arabskiej ze zbiorów Muzeum Azji i Pacyfiku w Warszawie.

Tom 4 – *Wpływy arabskie w polskiej kulturze niematerialnej: nauka, literatura, język*, mimo że otrzymałem informację o jego wydrukowaniu, nie był mi dostępny podczas pisania tego tekstu.

Odmienną strukturę ma tom 7 (2018, ISBN: 978-83-8002-771-8). Jest to bowiem jednoautorska monografia pióra Hieronima Kaczmarka *Polacy i Egipt na*

przestrzeni wieków. *Zapiski, dzienniki, wspomnienia z podróży*², która koncentruje się na analizie relacji polsko-arabskich w nadzwyczaj interesującym kontekście wyjazdów Polaków do Egiptu. Kraj ten, zwłaszcza dzięki zabytkom swojej starożytnej historii, zawsze budził zainteresowanie Europejczyków. Polscy podróżnicy przybywali nad Nil od XVI stulecia. Skądinąd już w średniowieczu Kair stał się jednym z kluczowych centrów kultury arabsko-muzułmańskiej, ponadto, co ciekawe, od XIX wieku również egipcscy intelektualiści zaczęli się naukowo interesować Europą. Polskę połączyły z Egiptem specyficzne relacje, bowiem w XIX stuleciu powstała tam także niewielka diaspora rozmaicie zmotywowanych naszych rodaków: wojskowych, inżynierów, lekarzy, rzemieślników. Podróżnicy, później coraz liczniejsi turyści, obserwowali, z zaciekawieniem opisywali i próbowali zrozumieć odrębność kultury tego kraju. Z nowoczesnym Egiptem łączy nasz kraj także najwcześniej nawiązane, spośród wszystkich krajów arabskich, oficjalne stosunki dyplomatyczne (1927 rok).

Najprawdopodobniej z początkiem roku 2021 trafi do sprzedaży tom 4 (ISBN: 978-83-8002-857-9), *Wpływy arabskie w polskiej kulturze niematerialnej. Nauka, literatura, język*. Miejmy nadzieję, że wkrótce opublikowane zostaną również tomy 5 i 6. Zdecydowanie rekomenduję wobec tego czytelniczcej uwadze całą serię *Transfer kultury arabskiej w dziejach Polski*. Rezultaty (także metodologia) badań naturalnie zaciekwają przede wszystkim orientalistów-arabistów, ale również kulturoznawców, antropologów, etnologów, w części historyków, archeologów, historyków sztuki i kultury materialnej, literaturoznawców, językoznawców, filozofów, religioznawców, a także medioznawców, bowiem komunikacyjny aspekt całego spektrum poruszanych problemów jest niezwykle istotny – mamy przecież do czynienia z dokumentami pisanymi i drukowanymi: relacjami, pamiętnikami i doniesieniami prasowymi. Niewątpliwymi adresatami instytucjonalnymi są biblioteki specjalistyczne i o profilu ogólnohumanistycznym. Kolejne tomy *Transferu*, poza oczywistym, doniosłym znaczeniem naukowym, posiadają ponadto nadzwyczajną, synergiczną wartość edukacyjną w wymiarze popularyzującym, są więc niezbędną referencją nie tylko dla badaczy, lecz także wszystkich miłośników kultury Orientu. Tomy ukazują się w pewnych odstępach czasu, mają niewysoki nakład, wobec tego zainteresowani kompletnym wydawnictwem winni jak najszybciej uzupełnić księgozbiór.

2 Jest to wzbogacone i znacznie poszerzone wydanie monografii tegoż autora: H. Kaczmarek, *Polacy w Egipcie do 1914 roku*, Szczecin 2008.